

Een Zevenbergenaar die terugkeert van de veldtocht naar Rusland

Inleiding

In de uitgave van *Oud Nieuws* uit december 2010, het periodiek van de Heemkundekring Willem van Strijen in Zevenbergen, staat een artikel over de dienstplicht die Napoleon invoert, na de inlijving van Nederland bij Frankrijk in 1810. Daarin worden namen genoemd van Zevenbergse mannen die niet meer terugkeren van het front. Opvallend is dat al deze mannen overlijden in een hospitaal. Dat is één plaats om als soldaat te overlijden, niet de enige. Velen zijn onderweg gestorven door uitputting, ziekten en ongelukken, terwijl anderen op het slagveld het leven hebben gelaten. Het beeld doemt op dat het aantal mannen dat nooit meer is teruggekeerd, een veelvoud is van de in dit artikel genoemden. Dat wordt bevestigd door een publicatie van J. van Gils, verschenen in 1989 in het blad *De Brabantse Leeuw*, met als titel *Vermiste Noordbrabanders, die dienden in de legers van Napoleon*. In dit artikel staan de namen van negentien Zevenbergse mannen die na de oorlogen van Napoleon zijn vermist. Over de beruchte tocht naar Rusland staat dat de officiële cijfers over vermissing, minstens verdubbeld moeten worden.

Van één Zevenbergse man is binnen familiekringen het verhaal bekend over zijn vertrek, zijn ontberingen onderweg en zijn terugkeer. Het is een verhaal dat binnen de familie van generatie op generatie is doorverteld en dat in de jaren tachtig is opgetekend. Zijn naam is Pieter van Boxel. De verhalen over de dienstplicht van Napoleon en van de terugkeer van Pieter van Boxel, zijn aanleiding geweest om dieper te graven in wat er in die dagen is gebeurd. Omdat het verhaal van Pieter van Boxel in het kader van een familieonderzoek is genoteerd, is ook een korte genealogie van de familie Van Boxel opgenomen.

Jaargang 1789

In het boek *Personen en feiten uit de Geschiedenis van Zevenbergen*, komen de namen voor van de mannen die op 27 september 1811 naar Breda gaan om daar te loten voor het leger van Napoleon. Het zijn er 28 en hun namen zijn:

Jacobus van der Beek, Pieter van Boxel, Benjamin Eland, Leonardus Zeeuwen, Thomas Hagens, Willem de Ridder, Wouter Broeren, Henricus Spitters, Franciscus van Hogenhuizen, Adrianus Lips, Antonius Huijsmans, Martinus Schoones, Joannes Roelen, Laurentius Melisse, Leonardus Coenraad, Antonius Paijmans, Pieter Dolk, Adrianus Melisse, Dionisius Joren, Joannes van Hoogstraten, Cornelis de Rooij, Adrianus Verheijen, Leendert Toolenaars, Everhardus van de Klundert, Arie Brienens, Cornelis van Dongen, Jacobus van de Klundert en Jan Hermans. Op twee na allen gedoopt in Zevenbergen in 1789.

In april 1811 is de eerste lichting van 24 mannen op weg gegaan naar Breda, dat zijn de mannen geboren in 1788. In januari 1812 worden de mannen geboren in 1790 naar de loting opgeroepen en in oktober van 1812 de mannen geboren in 1791. Uit de opsomming van vermiste Noord-Brabanders blijkt dat er in 1813 nog twee lichtingen zijn opgeroepen. Er zijn dus minstens zes jaargangen mannen opgeroepen. Daarnaast heeft ook een aantal

Zevenbergse mannen zich als vrijwilliger aangemeld. In diverse plaatsen in het land leiden de inschrijving voor de loting en de loting zelf tot ongenoegen, soms uitmondend in rellen en opstootjes. Of dat in Zevenbergen ook het geval is geweest, is niet bekend.

Van de jaargang 1789 is bepaald dat 2/3 naar de landdienst en 1/3 naar de zeedienst/kustwacht moet gaan. Grote slokken binnen de landdienst zijn de legers die gaan vechten in Spanje, in Italië en Duitsland en in Rusland. Over het aantal Nederlanders in de Grande Armée van Napoleon naar Rusland, verschillen historici van mening. Het aantal van 20.000 komt aardig in de goede richting. Om te achterhalen wat er met de mannen geboren in 1789 is gebeurd, heb ik onderzoek gedaan in het archief in Oudenbosch waar meer is te vinden over de lichte 1789. Verder heb ik de registers van de Burgerlijke Stand van Zevenbergen en omliggende plaatsen geraadpleegd om te zien of er informatie is te vinden over deze mannen, aangaande huwen, vaderschap en overlijden.

Maar nu eerst het verhaal van Pieter van Boxel.

Het verhaal van Pieter van Boxel

In juni 1812 vertrekt het Franse leger naar Rusland, in december, als de situatie voor de Fransen hopeloos is, keert Napoleon met zijn staf terug naar Frankrijk, waarna de rest van zijn leger, verslagen en ontbonden, de terugtocht aanvaardt. Geschiedkundigen schatten dat meer dan 500.000 soldaten zijn vertrokken en dat minder dan 50.000, zelfs het getal van 18.000 wordt genoemd, ervan zijn teruggekeerd.

Binnen de familie van Boxel wordt van generatie op generatie het verhaal doorgegeven van voorvader Pieter, die van de veldtocht naar Rusland is teruggekomen. Het verhaal is in de jaren tachtig opgetekend uit de mond van de in 1913 geboren Cees Matthee, wiens moeder Johanna van Boxel, een kleindochter is van Pieter van Boxel. Het verhaal:

‘Wanneer Pieter van Boxel moet opkomen voor dienst, doet zijn familie een poging een vervanger te vinden. Dat mislukt. Met tien Zevenbergse jongens vertrekt hij naar Rijsel om dienst te doen in het leger van Napoleon. Vanuit Rijsel stuurt Pieter nog een kaart naar huis, met een huzaar op een paard. Hij wordt ingedeeld in het leger dat naar Rusland trekt. Als het leger zich moet terugtrekken is hij betrokken bij de slag aan de rivier de Berezina. De troepen steken de rivier over waarbij veel van zijn makkers omkomen. Pieter slaagt erin met zijn paard door het ijskoude water de rivier over te steken. Bijna aan de overkant aangekomen begint zijn paard te zinken. Hij kijkt achterom en ziet hoe twee soldaten aan de staart van zijn paard hangen. Pieter pakt zijn sabel en hakt de staart af van zijn paard. Ternauwernood bereikt hij de overkant. Dan kijkt hij om en ziet een van de twee soldaten, zijn beste kameraad. Hij slaagt er niet meer in hem te redden. Hij doet lang over de tocht terug naar huis. Voor de familie is hij gesneuveld. Enige jaren later wordt rond de middag op de achterdeur van het huis van vader Pieter van Boxel aangeklopt en een onooglijk uitziende landloper vraagt om een bord pap, wat hij zwijgend verorbert. Hij kijkt moeder van Boxel aan en zegt ‘vrouw ziet op mij aan! Kent ge me nie meer? ... kent ge uw eige zoon Pieter nie meer!’

Of het allemaal precies zo is gelopen is niet te achterhalen. Maar vast staat dat Pieter van Boxel de veldtocht naar Rusland heeft overleefd.

Het lot van de jaargang 1789

In het archief in Oudenbosch is een lijst aanwezig met de naam *Liste des Conscripts de la Classe 1809*. Op deze lijst staan namen van en informatie over 28 Zevenbergse mannen geboren in 1789. Informatie die is vastgelegd is o.a. plaats van geboorte, vader en moeder, lichamelijke kenmerken en burgerlijke staat. Zo weten we van Pieter van Boxel het volgende: hij is leerling metselaar, 1,67 m. lang, heeft satijnachtig haar, een ronde kin, bruine wenkbrauwen, een grote mond en een ovaal gezicht.

Bij elf van de mannen staat een omcirkeld kruis. Het kruis gaat altijd gepaard met een beschrijving over problemen met geestelijke of lichamelijke eigenschappen of met bijzondere familie omstandigheden. Het doet vermoeden dat deze mannen niet zijn opgeroepen om in dienst te gaan. Of dit vermoeden juist is, zal uit het navolgende blijken. Daarvoor is enig rekenwerk vereist.

Van de groep geboren in 1789 zou 2/3 naar het landleger en 1/3 naar de zeemacht/kustwacht gaan. Naast het grote internationale landleger van Napoleon, de Grande Armée, met meer dan 1 miljoen soldaten, is er ook in Nederland een klein leger, van ongeveer 25.000 man, de Nationale Garde. Pieter van Boxel zegt dat ze met 10 man naar Rijsel zijn gegaan, bestemming de Grande Armée. Als er tien mannen naar Rijsel gaan, zijn er vijf opgenomen in de zeemacht, samen vijftien. Mogelijk zijn er ook nog een of twee opgenomen in de Nationale Garde.

Een tussenbalans geeft dan de volgende situatie: 28 mannen worden opgeroepen om te loten, minimaal vijftien, mogelijk zestien of zeventien worden ingelijfd, dus ca. twaalf mannen mannen blijven thuis.

Kijken we naar de elf mannen met een kruis bij hun naam, dan blijkt dat zij of zijn gehuwd (Jacobus van Beek, Benjamin Eland, Thomas Hagens, Wouter Broeren), of een moeilijke thuissituatie hebben (Leonard Zeeuwen had al een broer in dienst, Leonard Coenraad is enigst kind van een weduwe), of ongeschikt zijn voor militaire dienst (Hendrik Spitters, die 1,53 m. lang is, gebocheld en waarvan beide ouders zijn overleden, Dionisius Joren met een mankement aan de rechterhand, Cornelis de Rooij, die 1,31 m. lang is en misvormd, Jacobus van de Klundert, die 1,55 m. lang is) of al als vrijwilliger dienst hebben genomen (Pieter Dolk die bij de marine in Bergen op Zoom zit).

Anderen met een aantoonbaar of voorgewend lichamelijk gebrek lukt het niet om onder de inlijving uit te komen. Adriaen Lips, die zegt een probleem te hebben met zijn linker voet, Antoine Huijsmans die zegt een ongeluk aan zijn ogen te hebben gehad en Arie Bienen, die door de opsteller van de lijst als onnozel wordt beoordeeld, krijgen geen kruis. Zij overleven de oorlog, waarschijnlijk zijn zij niet goed genoeg bevonden voor de buitenlandse oorlogen. In de tabel 1 staan de namen van de jaargang 1789, met informatie die een indicatie geeft wat met deze mannen is gebeurd. In de kolom met de kop *Na 27-9-1811*, staat informatie over huwen, vader worden of overlijden na de loting in Breda. Van 7 mannen heb ik noch in Zevenbergen, noch in omringende plaatsen iets van ze vernomen. Zij zijn dus elders overleden en mogen met grote waarschijnlijkheid worden beschouwd als vermist. In tabel 2 staan de namen van de vermiste Zevenbergenaren opgenomen in het artikel van J. van Gils, over vermiste Noord-Brabanders.

Tabel 1: Zevenbergse mannen opgeroepen voor de loting in Breda op 27 september 1811

Naam	Gedoopt in 1789	Voor 27-9-1811 ○ kind gedoopt x gehuwd + overleden	Na 27-9-1811 ○ kind gedoopt x gehuwd + overleden	X = niet in dienst
Jacobus van der Beek	9-2 Rotterdam	* 4-12-1810	○ 16-7-1811 ○ 22-12-1812 ○ 19-11-1814	X
Pieter van Boxel	13-1		* 13-5-1818	
Benjamin Eland	5-7	* 7-11-1808 ○ 2-7-1809 ○ 17-6-1810	○ 5-1-1813 ○ 16-3-1815 + 19-11-1818	X
Leonardus Zeeuwen	3-1		* 8-5-1818	X
Thomas Hagens	13-5 Standdaarb .	* (1)5-4-1811 ○ 17-5-1811	○ 1-9-1812 ○ 4-10-1814 * (2) 10-9-1818 Kl.	X
Willem de Ridder	29-11		* 25-11-1827	
Wouter Broeren	29-3	* 3-12-1810 H. en L Zwaluwe ○ 4-9-1811	○ 16-8-1814 Terheijden	X
Henricus Spitters	28-9		* 1-5-1828 Kl.	X
Franciscus van Hogenhuizen	13-12		+ 21-11-1832	
Adrianus Lips	3-9		* 18-2-1816 Stb.	
Antonius Huijsmans	27-1		* 7-1-1823	
Martien Schoones	4-3		* 29-12-1813	
Joannes Roelen	23-4		vermist	
Laurentius Melisse	28-8		+ 29-1-1869	
Leonardus Coenraad	20-2		+ 1-5-1838	X
Antonius Paijmans	6-10		vermist	
Pieter Dolk	9-8		* 18-6-1820 Etten	X
Adrianus Melisse	8-12	* 31-12-1810	○ 1-6-1812 ○ 14-11-1813	
Dionisius Joren	2-11		+ 15-4-1854	X
Joannes van Hoogstraten	25-7		vermist	
Cornelis de Rooij	10-3		+ 18-4-1846	X
Adriaan Verheijen	29-9		vermist	
Leendert Toolenaars	19-4		+ 8-5-1861 Fijn.	
Everhardus van de Klundert	7-2		vermist	
Arie Brien	8-3		+ 4-12-1830 Rijsb.	
Cornelis van Dongen	8-4		vermist	
Jacobus van de Klundert	20-12		+ 30-4-1816	X
Jan Hermans	20-2		vermist	

Tabel 2: Zevenbergenaren op de lijst van J. van Gils met vermiste Noord-Brabanders

Naam	Lichting	Laatste tijding
Abraham van Beek	1-3-1812	Sedan
Pieter van Bracht	-	-
Paulus Christiaansen	sept. 1811	Thorn
Pieter Dekkers	sept. 1813	-
Jacobus Gabriels	-	Sedan
Pieter van Gageldonk	20-5-1813	Lille
Pieter van Gastel	-	Calais
Gommert van Geel	-	Bingen
Pieter van Gils	april 1811	Pampelune
Jan van Hoogstraten	-	Tournai
Cornelis van Laar	1-3-1813	-
Adriaan van der Made	27-4-1812	Mainz
Hendrik Seusden	12-4-1812	-
Adriaan Stoop	april 1812	Blankenberg
Adriaan Timmers	-	Metz
Adriaan Verheijden	juni 1812	Coblenz
Adriaan Verheijen	april 1812	Wurtzenberg
Hendrik Zeeuwen	maart 1813	Coblenz
Joseph van de Zwaluwe	-	Versailles

Conclusies

Van 1811 tot en met 1813 worden minstens zes jaargangen Zevenbergse mannen opgeroepen voor de legers van Napoleon. Van de jaargang 1789 worden er 28 ingeschreven voor de loting. Van deze 28 worden er met grote waarschijnlijkheid elf uitgesloten om daadwerkelijk dienst te doen, voornamelijk vanwege ongeschiktheid voor dienst of bijzondere huiselijke omstandigheden. Minstens vijftien gaan wel in werkelijke dienst, waarvan tien worden opgenomen in de internationale legers van Napoleon, het grootste deel in het leger voor Rusland. Van één man is bekend dat hij terugkeert uit Rusland, Pieter van Boxel. Van zeven mannen geboren in 1789 is na de oorlogen geen teken van leven gevonden. Twee van hen komen voor in een publicatie over vermiste Noord-Brabanders. De statistieken van Nederlanders betrokken bij de Russische oorlog van Napoleon, doen vermoeden dat de andere vijf vermisten ook zijn omgekomen.

Het totaal van Zevenbergse mannen, die hebben dienst genomen in de legers van Napoleon, gedwongen of vrijwillig, is meer dan honderd. De aantallen vermisten of gesneuvelden, genoemd in de voornoemde publicaties, vormen een deel van de werkelijk niet teruggekeerde mannen. Dat laatste aantal zou wel eens minstens 40 geweest kunnen zijn.

De familie van Boxel

Pieter is de kleinzoon van Cornelis van Boxel die in 1742 in Zevenbergen huwt met Cornelia Buys. In het trouwboek van de Gereformeerde kerk staat dat Cornelis afkomstig is van Alphen. In Alphen is zijn doop niet gevonden, mogelijk komt hij van Etten. Daarvoor zijn wel indicaties, maar er is geen bewijs gevonden. De oudste zoon van Cornelis, die Pieter heet, wordt geboren in 1743 en is later metselaar. Deze familie van Boxel is een metselaars familie. Later komen in Zevenbergen nog andere families met de naam van Boxel voor, zelfs ook metselaars, doch de relatie met de familie van Cornelis van Boxel is niet bekend. Hieronder volgt een beknopte genealogie Van Boxel, die begint bij Pieter, gedoopt in 1789. Voor zover geen plaats is vermeld, gaat het om Zevenbergen. De familie is van de Roomse religie.

Genealogie Pieter van Boxel

Generatie I

I. Pieter van Boxel, gedoopt 13-1-1789, metselaar, overleden 1876, huwt in 1818 met Anna van Dorst, kinderen:

1. Cornelia geboren 1819, huwt in 1850 Andreas de Koning
2. Anna, geboren 1820, overleden 1849, huwt in 1848 Willem van Schendel
3. Pieter, geboren 1822, volgt IIa
4. Cornelis, geboren 1824, volgt IIb
5. Maria, geboren 1826, huwt in 1856 Wilhelmus Huijsmans
6. Johannes, geboren 1828, overleden Fijnaart 1855
7. Michael, geboren 1830, volgt IIc
8. Wilhelmus, geboren 1833, overleden 1834
9. Adrianus, geboren 1833, overleden 1833
10. Dymphna, geboren 1835, overleden Moerdijk 1910, huwt in 1862 Waltherus Corsmit
11. Adriaan, geboren 1837, overleden 1851

BID VOOR DE ZIELEN VAN ZALIGER
PIETER VAN BOXEL,

gehoren te Zevenbergen 13 Januari 1789, en
aldaar overleden 1 Maart 1876,

EN ZIJNE HUISVROUW

ANNA VAN DORST,

geboren te Zevenbergen 12 Juli 1794, en aldaar over-
leden 12 October 1870.

De vreeze des Heeren vervoolijkt het hart, geeft
vreugde en blijdschap en een lang leven; — want de
ouderdom is een kroon van waardigheid, die op de
wegen der gerechtigheid gevonden wordt.

Ecel. I: 12; Prov. XVI: 31.

Beiden waren rechtvaardig voor God en wandelden
onberispelijk in de wegen des Heeren. Luc. 1: 6.

En nu: het einde bekroont den arbeid en onze Ver-
losser zegt: die volhardt zullen hebben tot het einde,
zullen zalig zijn. H. Franciscus v. Paula.

Geliefde kinderen, onderhoudt de onderrichtingen
uwer vaders en vergeet de lessen uwer moeder niet.

Prov. VI: 20.

Dus: hemint elkaar, gelijk wij u hebben lief gehad.

Joes XIII: 34.

Laat u niet in de strikken der wereld vangen. Ver-
eenigt u dus niet met de slechten, maar neemt uwen
omgang met de deugdzamen. H. Augustinus.

Dient altoos en in alles den goeden God, dan voor-
zeker zal Hij ook u niet verlaten.

B. Bened. Jos. Labre.

O mijn Jezus, barmhartigheid! (100 dagen afleef).

Bij L. BARTELS, te Zevenbergen.

Bid voor de Ziel van Zaliger
ANNA VAN DORST,

GEWEZENE HUISVROUW VAN

PIETER VAN BOXEL,

GEBOREN TE ZEVENBERGEN, DEN 13 JULIJ 1794,
EN ALDAAR OVERLEDEN, DEN 12 OCTOBER 1870.

Eene vrouw, welke den Heer vrees, zal geprezen
worden. Spreuk XXX.

Zij wandelde in haar huis in de onschuld des harte;
zij haatte de werken der overtreders van de wet.

Ps C. v. 2 en 3.

Gebod.

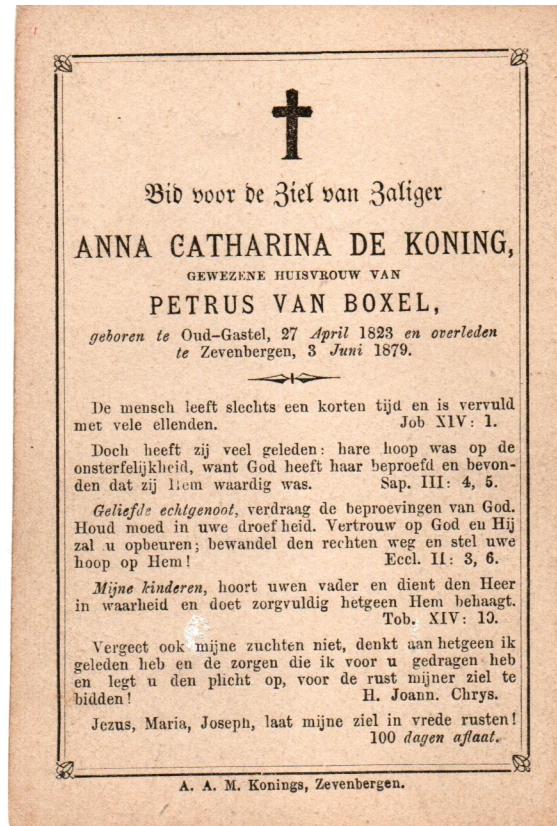
Ontsluit, genadige God, de deur des Hemels voor
uwe Dienares ANNA en laat haar verrijzen onder het
getal uwer uitverkorenen, dit bidden wij U door Jezus
uwen Zoon onzen Heer. Amen.

ONZE VADER... WEES GEGROET...

Breda, Wed. J. HERMANS.

Generatie II

Ila. Pieter van Boxel, metselaar, geboren 1822, overleden 1896, huwt met Anna Catharina de Koning, uit dit huwelijk geen kinderen die huwen.

Ilb. Cornelis van Boxtel, metselaar, geboren in 1824, overleden in 1900, huwt in Goirle in 1851 Maria van Dun, uit dit huwelijk drie dochters:

1. Anna, geboren 1852, huwt in 1876 Sebastiaan van der Veen uit Lage Zwaluwe
2. Regina, geboren 1855, huwt in 1875 Johannes Martinus van Santvliet
3. Cornelia, geboren 1857, huwt in 1886 Josephus Chabot.

IIc. Michael van Boxtel, geboren 1830, metselaar, overleden 1912, huwt in 1875 Cornelia Nouwens, uit dit huwelijk o.a.:

1. Johanna Maria, geboren 1877, overleden te Dongen 1961, huwt 1912 Adrianus Johannes Matthee.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
MICHAEL VAN BOXEL,
WEDUWNAAR VAN
CORNELIA NOUWENS,
Lid der H. Familie
*geboren te Zevenbergen, 27 Aug. 1830
en aldaar overleden 9 Juni 1912,
voorzien van de H.H. Sacramenten der
stervenden.*

Van krachten uitgeput stierf hij in een gelukkigen ouderdom en op gevorderden leeftijd gekomen tot de volheid der dagen.
GEN. XXX, 8.
Een eerekroon zijn de hooge jaren, die gevonden worden op de wegen der gerechtigheid.
Prov. xvi.
Gaarne ging hij naar den tempel des Heeren en aanbad aldaar God den Heer. Tob. 1, 6.
In de dagen zijner benauwdheid heeft hij God gezocht en des nachts heeft hij zijne handen tot Hem opgeheven. Ps. 67, v. 3.
Nadat hij in de vreeze des Heeren geleefd had, is hij in vrede gestorven, aan allen een voorbeeld van geloof, geduld en sterkte nalatende.
Job. XIV, II, MACH.
DIERBARE KINDEREN, vergeet mij niet in uwe gebeden. Ik heb u allen zoozeer liefgehad. Blijft eensgezind onder elkander. Weest waakzaam, staat vast in het geloof en weest sterk. Alles wat gij doet, het geschiede in liefde.
H. ANT. 1, COR. XVI.
Vaartwel tot in den Hemel.
Zoet Hart van Jezus wees mijn heil.

A. A. M. Konings Zevenbergen.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
CORNELIA NOUWENS,
ECHTGENOOTE VAN
MICHAEL VAN BOXEL,
*geboren te Zevenbergen, 16 Maart 1842 en
gesterkt door de H.H. Sacramenten,
aldaar overleden 5 Juli 1903.*

Gods welbehagen is in hem, die in eenvoud wandelen
Spr. XI, 20.
Zij was eene moeder het aandenken der goeden waardig . . Zij toonde zich sterk om de hoop, die zij op God stelde.
II Mach. VII, 20.
Mijne Dierbaren, weent niet over mijn dood; verheugt u veeleer, dat ik in het huis van mijn hemelschen Vader het loon mijner werken ontvang en daar op u wacht, om, met u vereenigd, eeuwig gelukkig te zijn. Bidt voor mij, gij allen die mij bemind hebt.
H. Ephrem.
Mijn Jezus barmhartigheid!
(100 dagen afluat telkens.)

A. A. M. Konings, Boekhandelaar, Zevenbergen.

Verwijzingen:

Archief van de gemeente Zevenbergen in het Regionaal Archief West-Brabant in Oudenbosch (later overgebracht naar Bergen op Zoom).

Barel, Jan *Zevenbergse jongens in dienst van het leger van Napoleon* in *Oud Nieuws* december 2010

Gils, J. van *Vermiste Noordbrabanders, die dienden in de legers van Napoleon* in *De Brabantse Leeuw* 1989, aflevering 1 en volgende

Groot, Isfridus de *Personen en feiten uit de de geschiedenis van Zevenbergen*

Schama, Simon *Patriotten en bevrijders, Revolutie in de noordelijke Nederlanden, 1780-1813*

Paul van Gool

Eerste publicatie 2011

Laatst aangepast op 26 juni 2021